

Федоришин Н.Ю.

Посилення екологоцентричності транскордонного співробітництва України та Республіки Польща

Проаналізовано стан екологічного транскордонного співробітництва України та Республіки Польща, виокремлено найгостріші проблеми навколишнього природного середовища на прикордонних територіях. Запропоновано перспективні напрями посилення екологоцентричності україно-польського транскордонного співробітництва у контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Ключові слова: транскордонне екологічне співробітництво, екологічні проблеми, екологізація, навколишнє природне середовище, екологічна політика.

Актуальність дослідження. Нагальна необхідність посилення екологоцентричності співробітництва України та Республіки Польща зумовлена як загостренням глобальних екологічних проблем, так і динамічним погіршенням стану навколишнього природного середовища в обох країнах, особливо у сфері техногенного забруднення атмосфери та гідросфери, погіршення біобалансу, невідновлюваного виснаження природних ресурсів. Про загрозливий стан екології України свідчить 102 позиція серед 132 країн світу у Міжнародному рейтингу екологічних досягнень, 93 позиція серед 116 країн за Індексом екологічного виміру сталого розвитку, внаслідок чого тривалість життя в Україні скорочується і вже становить у середньому близько 66 років (у Польщі – 74 роки).

Активізація ефективності використання потенціалу транскордонного співробітництва повинна стати фундаментом сучасних екологоорієнтованих україно-польських відносин, як у контексті сталого соціально-економічного розвитку двох держав, так і у системі вирішення глобальних екологічних проблем на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми транскордонного співробітництва України та Польщі у сфері захисту навколишнього середовища досліджують Т. Глубицька [1], І. Дубовіч [2], Г. Копачинська [3], Р. Коцан [3], Л. Якушенко [7], проте більшість праць стосується окремих аспектів екологічного співробітництва. Наше дослідження присвячене виокремленню найактуальніших проблем та обґрунтуванню напрямів їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій міжнародного екологічного співробітництва.

Цілі статті. Метою статті є аналіз сучасного стану співробітництва між Україною та Республікою Польща у сфері захисту навколишнього середовища на транскордонному рівні та обґрунтування перспектив його розвитку у контексті підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливість реалізації екологічного напрямку транскордонного співробітництва пов'язана з тим, що для прикордонних територій досить вагомою є проблема запобігання транскордонним забрудненням, які виникають внаслідок перенесення забруднюючих речовин на територію суміжних держав повітряними масами та транскордонним стоком води, а також транскордонного перевезення небезпечних відходів. Існує небезпека транскордонних загроз ураження населення і навколишнього середовища в межах прикордонних територій від радіаційних, хімічних, гідродинамічних та інших об'єктів.

У наш час у сфері охорони навколишнього середовища у прикордонних регіонах діє ряд міжнародних конвенцій: Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі віддалі (Женева, 1979); Конвенція про контроль транскордонних перевезень токсичних відходів та їх видалення (Базель, 1989); Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій (Гельсінкі, 1992); Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) та інші угоди, які регулюють транскордонні відносини у цій сфері.

Екологічне співробітництво між Україною та Польщею регламентується Договором між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво від 18 травня 1992 р., а також Угодою між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 24 січня 1994 р., згідно якої співробітництво має за мету покращання стану навколишнього середовища і підвищення екологічної безпеки в обох країнах, а також запобігання забрудненню навколишнього середовища, зокрема, шляхом: посилення контролю за джерелами транскордонного забруднення і вжиття необхідних заходів для його постійного скорочення; підвищення ефективності охорони вод, атмосфери і ґрунтів; розвиток охорони видів рослинного і тваринного світу, а також середовища їх існування; сприяння обміну екологічною інформацією та застосуванню технологій, які створюють мінімальне навантаження на навколишнє середовище [6].

Слід наголосити, що україно-польське транскордонне екологічне співробітництво переважно обмежується проектами, спрямованими на охорону довкілля на прикордонних територіях: проекти “Створення системи моніторингу на річках Західний Буг, Уж, Латориця”, “Спільне управління річковими басейнами. Управління басейном р. Прип'ять”, “Створення транскордонної стратегії запобігання паводкам у басейні р. Західний Буг”;

створення 4 національних парків загальною площею 64,9 тис. га (Поліський національний парк, Розточанський національний парк, Бещадський національний парк і Магурський національний парк); проект «Сприяння політиці постійного розвитку та захисту навколишнього середовища в контексті транскордонної співпраці між Україною та Польщею».

У рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013» було підтримано проекти, спрямовані, головним чином, на покращення систем управління твердими відходами, вдосконалення транскордонного співробітництва у сфері охорони басейнів річок, а також розвиток та модернізацію системи управління надзвичайними екологічними ситуаціями. Фінансується один проект, що сприяє енергозбереженню та поширенню досвіду використання та розвитку відновлювальних джерел енергії (згідно пріоритету 2. Покращення якості життя. Охорона довкілля на прикордонних територіях) [5].

Програмою були передбачені також інші ініціативи, спрямовані на моніторинг стану довкілля, запобігання екологічним загрозам та переміщення забруднень через кордон, зниження рівня забруднень, розвиток прикордонних стратегій для збереження та використання природних ділянок, територій та ландшафтів, але вони не знайшли втілення у реалізації реальних проектів.

Проте небезпечні тенденції поширюються в усіх сферах техногенної та антропогенної діяльності по обидва боки кордону, серед яких найгострішими є:

1) велика частка натурального мінерального пилу в загальному запиленні повітря від штучних джерел забруднення (промислових підприємств, теплоцентралей, транспорту). Проте загальний рівень забруднення повітря у прикордонних польських воєводствах є нижчим від допустимої норми (внаслідок зниження енергомосткості технологічних процесів), а прикордонні регіони України належать до територій з середнім рівнем забрудненості (причому, рівень забруднення не є вищим лише у зв'язку зі зменшенням промислового виробництва);

2) значне забруднення поверхневих вод у цілому прикордонні, особливо з боку України;

3) проблема промислових відходів (величина відходів у Люблінському і Підкарпатському воєводствах щороку становить близько 5,3 млн т промислових відходів, з яких 80 % виникли через гірничу діяльність; найбільше відходів серед усіх прикордонних регіонів обох країн має Львівська область – 8,1 млн т).

Характерною відмінністю екологічної політики України та Польщі є різниця у величині витрат на охорону довкілля між прикордонними воєводствами і областями більше як у десять разів.

Крім того, сьогодні системи стимулів, які мотивують упровадження екотехнологій в Україні та за кордоном, значно відрізняються. Для країн ЄС – це усвідомлене бажання поліпшити свій імідж та увійти до числа лідерів на ринку, що дає додаткові шанси отримати гарантію банку на кредит (позику); для України – прагнення підприємства отримати в законодавчому порядку систему пільг (в оподаткуванні, кредитуванні, соціальних програмах). Тобто це свідчить про низький рейтинг вітчизняних товаровиробників на світовому ринку щодо екологічної конкурентоспроможності та про різні пріоритетні напрями екологічної політики підприємств [1].

З огляду на вимоги Угоди про асоціацію між Україною та ЄС й оновленого Порядку денного асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію 2013 р. акцент україно-польського транскордонного співробітництва необхідно зробити на популяризації сталого розвитку та «зеленої економіки» [4]. Згідно Декларації Всесвітньої Конференції ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку, сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни означає таке функціонування її господарського комплексу, коли одночасно задовольняються зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно безпечне господарювання і високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва.

У контексті вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, положень Декларації Всесвітньої Конференції ООН з питань навколишнього природного середовища і розвитку, а також з урахуванням загострення екологічних проблем в Україні і позитивного досвіду екологічної політики Польщі, розвиток транскордонного україно-польського співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища повинно розвиватися за такими основними напрямками:

1. Адаптація досвіду Польщі щодо ефективного використання економічних важелів у реалізації екологічної політики. Система екологічних стандартів, на відміну від ДСТУ в Україні, побудована таким чином, що містить граничні обмеження щодо використання природних ресурсів, застосування технологічних процесів, а також параметрів готової продукції, перевищення яких призводить до економічної, екологічної, соціальної шкоди. Позитивний досвід Польщі, а також схожі соціальні та екологічні умови, свідчать про доцільність імплементації таких ефективних інструментів здійснення екологічної політики в Україні: пільгові позики для фінансової підтримки суб'єктів господарювання, які запроваджують ресурсоощадні та природоохоронні технології; реформа ціноутворення на основі диференціації

цін на екологічно небезпечну та екологічно безпечну продукцію; ринкова реалізація права на забруднення; оплата за використання інфраструктури охорони навколишнього природного середовища, концесійні оплати, адміністративні оплати; імплементація основного пріоритету екологічної політики ЄС – недопущення забруднення природного середовища шляхом екологічної передбачливості та розважливості через застосування так званих «найкращих доступних технологій» (Best Available Technology).

2. Активізація та підвищення ефективності транскордонного співробітництва (у тому числі в межах міжнародних проектів) у галузі удосконалення управління і правового регулювання охорони навколишнього середовища; створення системи раціонального природокористування; взаємодії і обміну досвідом контрольних служб охорони навколишнього середовища; удосконалення безпечної для навколишнього середовища системи складування і використання відходів; розробки нових безвідходних і маловідходних технологій, які запобігають забрудненню навколишнього середовища.

3. Поглиблення співробітництва в енергетичній сфері, зокрема: обмін досвідом, підготовка та виконання планів спільних проектів у сфері відновлювальних засобів енергії та систем енергозбереження; спільні дослідження, перевірка та підготовка невеликих дослідних інвестицій у галузі відновлюваної енергії та вторинних енергетичних ресурсів; проекти, що сприяють енергозбереженню та поширенню досвіду використання та розвитку відновлювальних джерел енергії; співробітництво у сфері наукових досліджень безпечності процесу видобутку сланцевого газу, спільні громадські слухання, обмін досвідом та розробка спільних проектів за умови здійснення розвідки та розробки газосланцевих родовищ в Україні.

4. Поширення екологічної освіти за рахунок співробітництва журналістів у напрямі формування екологічної свідомості суспільства, поглиблення співпраці між навчальними закладами у сфері спільних наукових екологоорієнтованих проектів, організації спільних заходів по зміні суспільної свідомості на користь екологічного гуманізму.

5. Імплементація положень Директиви 90/313/ЄЕС, яка гарантує свободу доступу та поширення інформації про навколишнє середовище, якою володіють органи влади, та визначає загальні умови, відповідно до яких інформація про стан довкілля має бути доступна громадянському суспільству. Останнє, через тиск, який може чинити на національну владу, здатне зробити значний внесок у підвищення поваги до екологічного законодавства. Причому, держава повинна забезпечувати збір, обробку та розповсюдження інформації, що стосується [2]: стану довкілля (грунту, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу) та рівня їх забруднення; біологічного різноманіття і його компонентів, включаючи

генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища; джерела, чинники, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні чинники (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан довкілля та здоров'я людей; загрози виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей; екологічних прогнозів, планів і програм, заходів державної екологічної політики, нормативно-правових актів про охорону довкілля; витрат, пов'язаних із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони довкілля, інших джерел фінансування, економічного аналізу, проведеного у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля тощо.

Висновки. Сучасний стан навколишнього природного середовища прикордонних територій України та Республіки Польща вимагає посилення екологоцентричності транскордонного співробітництва між країнами, яке, у свою чергу, може стати основою сталого соціально-економічного розвитку та «зеленої економіки» в обох країнах, а також бути ефективним інструментом вирішення глобальних екологічних проблем.

Положення статті можуть слугувати для подальших досліджень можливості використання потенціалу транскордонного україно-польського екологічного співробітництва для виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Список використаних джерел

1. Глубицька Т.В. Використання інструментів екологічної політики Польщі: досвід для України / Т.В. Глубицька [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/15_123760.doc.htm.

2. Дубовіч І.А. Особливості транскордонного еколого-інформаційного співробітництва / І.А.Дубовіч [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/18_3/79_Dubowicz_18_3.pdf 3.

Коцан Р.І., Копачинська Г.В. Особливості транскордонного польсько-українського співробітництва в екологічній сфері / Р.І. Коцан, Г.В. Копачинська // Україна та Польща: минуле, сьогодні, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrpolnauka.wordpress.com/2011/10/25/63/>.

4. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 24 червня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=245907265&cat_id=223345338&ctime=1372230312791.

5. Програма транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pl-by-ua.eu/ua,5>.

6. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 24 січня 1994р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_073.

7. Якушенко Л. М. Аналіз досвіду Європейського співробітництва щодо формування і втілення інституцій та інструментів екологічної політики / Л.М.Якушенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/840/>.

Федоришин Н.Ю.

Усиление экологоцентричности трансграничного сотрудничества Украины и Республики Польша

Проанализировано состояние экологического трансграничного сотрудничества Украины и Республики Польша, выделено самые острые проблемы окружающей среды на приграничных территориях. Предложено перспективные направления усиления экологоцентричности украинско-польского трансграничного сотрудничества в контексте подписания Договора про ассоциацию между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: трансграничное экологическое сотрудничество, экологические проблемы, экологизация, окружающая среда, экологическая политика.

Fedoryshyn N.Y.

The development of environmental cross-border co-operation between Ukraine and Poland

Ecological cross-border co-operation between Ukraine and Poland is analyzed, the most actual environmental problems of border-regions are depicted. Perspective directions of environmental cross-border co-operation between Ukraine and Poland are substantiated in the circumstances of the EU-Ukraine Association Agreement signing.

Key words: cross-border ecological co-operation, ecology problems, ecologisation, environment, environmental policy.